

ATMINTIES INSTITUCIJOS: SAUGYKLOS, TEATRAI, LOBYNAI AR DUOMENŲ BAZĖS?¹

ZINAIDA MANŽUCH

Vilniaus universiteto Bibliotekinių kūrinių ir informacijos mokslų institutas,
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: zinaida.manzuch@mb.vu.lt

Archyvai, bibliotekos ir muziejai atsidūrė spaudos ir skaitmeninių komunikacijos kultūrų sandūroje, kas paskatino teoretikus ir praktikus kurti šių institucijų ateities veiklos vizijas ir scenarijus. Tačiau samprotavimai apie jų ateitį bei atminties komunikacijos strategijas dažnai stokoja teorinio pagrindimo. Straipsnyje siekiama apibūdinti ir kritiškai įvertinti atminties komunikacijos paradigmas, kurios lemia tam tikrų kultūros paveldo sklaidos strategijų pasirinkimą šiuolaikiniuose archyvuose, bibliotekose ir muziejuose, jų ištakas ir ateities perspektyvas. Atminties ir kultūros paveldo sampratų analizė leido padaryti išvadą, kad atminties komunikacija minėtose institucijose apima du matmenis: socialinį, kuris siejasi su kultūros paveldo rinkinių kontekstualizavimu atsižvelgiant į visuomenės dabarties poreikius bei interesus, ir naratyvinį, kuris atskirus simbolius ir idėjas susieja į prasmingą visumą. Pasitelkiant atminties meno istorinės raidos tyrinėjimus išskiriamos dvi atminties komunikacijos paradigmos: atmintis-kompiuteris ir atmintis-teatras. Daroma išvada, kad šios paradigmos ignoruoja socialinį atminties komunikacijos matmenį. Straipsnyje siūloma nauja integralios atminties komunikacijos paradigma, kuri apimtų socialinį ir naratyvinį atminties komunikacijos lygmenis.

Reikšminiai žodžiai: atminties komunikacija, atminties institucijos, kultūros paveldas, archyvai, bibliotekos, muziejai.

IVADAS

XXI amžiaus kaip „skaitmeninio amžiaus“ metafora, tapusi jau įprasta mokslinių ir populiarinio leidinių straipsniuose, rodo

¹ Straipsnis parengtas remiantis disertacijos medžiaga: MANŽUCH, Zinaida. *Atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose: Europos Sąjungos strateginio požiūrio analizė*. Mokslinės vadovės prof. dr. Elena Macevičiūtė ir prof. dr. Audronė Glosienė. Vilnius, 2007. 243 p.

didėjantį poreikį apmąstyti pokyčius, kurių sukuryje atsidūrė šiuolaikinė visuomenė. Dažnai vartojami terminai „skaitmeninis“ ir/ar „elektroninis“ (skaitmeninės bendruomenės, elektroninis mokymasis ir t. t.) rodo, kad tyrinėjimų atramos tašku tampa informacijos ir komunikacijos technologijos, kurios paveikė informacijos/žinių sklaidos būdus ir priemones. Skaitmeninis, arba informacijos, amžius neretai atrodo nesibai-

giančiu naujų formų paieškos ir taikymo eksperimentu. Spaudos ir skaitmeninės komunikacijos kultūrų sandūroje įvykę pokyčiai neaplenkė archyvų, bibliotekų ir muziejų – tradicinių kolektyvinės žmonijos atminties saugotojų ir skleidėjų (pabrėžiant jų bendrą atminties komunikacijos funkciją, jie vadinami atminties institucijomis). Atminties institucijų profesinės bendruomenės dažnai svarsto, kaip transformuosis jų veikla ateityje, kaip galima apibūdinti ateities archyvą, biblioteką ar muziejų? Kalbant apie atminties institucijų ateitį neretai pasikliaujama kompiuterinėmis metaforomis – pvz., „skaitmeninė saugykla“, „duomenų bazė“ [1], arba technologinėje aplinkoje naujai atgimsta apibūdinimai, kurie siejasi su archyvų, bibliotekų bei muziejų istorinėmis ištakomis – pvz., „lobynas“, „retenybių kabinetas“ ir t. t. Nagrinėdami pokyčius atminties institucijose daugelis mokslininkų ir praktikų pabrėžia sąsajas tarp archyvų, bibliotekų ir muziejų organizacinės struktūros, technologinių procesų, paslaugų teikimo ir dominuojančios visuomenėje komunikacijos technologijos² [38], kuri veikia atminties komunikacijos būdus. Atsižvelgiant į technologinių atminties komunikacijos metaforų ir ateities scenarijų populiarumą, kyla poreikis įvertinti komunikacijos technologijų vaidmenį atminties institucijų veikloje. Juolab tokie

² Šiuo atveju sąvoka „technologija“ yra suprantama plačiau, kaip būdų ir priemonių informacijai skleisti visuma.

samprotavimai dažniausia stokoja aiškaus „atminties“ apibrėžimo.

Straipsnio tikslas yra apibūdinti ir kritiškai įvertinti atminties komunikacijos paradigmas, kurios lemia tam tikrų kultūros paveldo sklaidos strategijų pasirinkimą šiuolaikiniuose archyvuose, bibliotekose ir muziejuose, jų ištakas bei perspektyvas. Siekiant tikslo straipsnyje sprendžiami keli uždaviniai: 1) įvertinama dabartinė atminties žinijos būklė archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muzeologijoje; 2) pasitelkiant įvairias disciplinas apibūdinama atminties samprata ir nustatomi atminties institucijų vaidmenys komunikuojant atmintį; 3) analizuojama atminties komunikacijos būdų raida pasitelkiant F. A. Yates atminties meno (lot. *ars memoriae*) tyrinėjimus, 4) nagrinėjamos ir vertinamos šiuolaikinės atminties komunikacijos paradigmos, turinčios poveikį archyvų, bibliotekų ir muziejų vizijoms ir veiklos scenarijams.

Atminties komunikacijos paradigmos straipsnyje apibūdinamos kaip pastovūs dėl tam tikrų priežasčių susiformavę požūriai, atsispindintys moksliniuose tyrimuose ir praktinėje atminties institucijų veikloje.

ATMINTIES KOMUNIKACIJOS SAMPRATA ARCHYVISTIKOS, BIBLIOTEKININKYSTĖS IR MUZELOGIJOS KONTEKSTE

Ar gali archyvistikos, bibliotekininkystės ir muzeologijos disciplinos atsakyti į klausimą: „Kodėl ir kaip archyvai, bibliotekos ir muziejai komunikuoja atmintį?“

Ši klausimą ir kitą susijusią atminties problematiką gvildena archyvistikos, bibliotekininkystės ir muzeologijos tyrinėtojai, išryškindami įvairius aspektus. Archyvistikoje didėja „atminties“ sampratos reikšmė apibūdinant archyvo prigimtį ir tapatumą, kurie aiškinami pasitelkiant du požiūrius: 1) kultūrinį, apibrėžiantį archyvą kaip praeities reprezentaciją kūrėją [41; 33; 65], ir 2) įrodymo požiūrį, išryškinantį archyvą įsipareigojimą rinkti ir saugoti žmogaus individualios ir kolektyvinės (organizacinės) veiklos įrodymus [6]. Su archyvo ir jo funkcijų traktuotėmis glaudžiai siejasi dokumento samprata. Įrodymo požiūrio šalininkai laiko dokumentą institucijų, atskirų individų neginčijamu veiklos liudijimu. Dokumento vertės ir įrodymo sąvokos traktuojamos kaip vidinės jo charakteristikos, kurios išlieka nekintamos, jei nėra sąmoningo išorinio įsikišimo. Šiandien daugelis archyvistikos teoretikų kvestionuoja šį nekintamumo ir apskritai universalios tiesos, kuri pagrindžia dokumentų įrodymo galią ir vertę, egzistavimą. Dokumento prasmės nėra statiškos, suformuotos dokumento kūrimo akto, bet dinamiškos, kintančios vertės ekspertizės, organizavimo ir kt. veiklos kontekste [33]. Pirmuoju atveju tarp dokumento ir atminties dedamas lygybės ženklas, antruoju – dokumentas tampa atminties tarpininku, kurio simbolinės reikšmės kinta pagal dabarties interpretavimo kontekstą.

Bibliotekininkystės ir informacijos moksluose bibliotekai priskiriama memorialinė funkcija, nurodoma bibliotekos vieta atminties komunikacijos sistemoje [42; 48; 49],

tačiau pati atminties samprata ir komunikacijos aspektai bibliotekininkystės tyrinėjimuose lieka marginalūs. Atmintis siejama su pažinimu, socialinės patirties, atspindėtos dokumentuose, sancaupomis [48]. Antai Michaelo Bucklando „informacijos kaip daikto“ (angl. *information-as-thing*) konceptas turėjo reikšmingą įtaką požiūriui į archyvus, bibliotekas ir muziejus formuotis. Informacijos kaip daikto samprata remiasi dokumentalistų teorijomis. Dokumentas aiškinamas kaip idėjų ir simbolių talpykla, patirties atspindys ir liudijimas. Objektas tampa dokumentu, t. y. informatyviu objektu, kai sąmoningai išskiriamas iš kitų objektų [3]. Taigi archyvai, muziejai ir bibliotekos – informatyvių objektų saugyklos. Šių samprotavimų pagrindu bibliotekininkystėje susiformavo „atminties institucijų“ samprata. Remdamasis informacijos kaip daikto koncepcija, australų bibliotekininkystės tyrinėtojas Boydas Raywardas apibrėžia archyvus, bibliotekas ir muziejus kaip „kaupiančias institucijas“ (angl. *collecting institutions*), kurių skirtumus lėmė „tipinių prižiūrimų artefaktų“ įvairovė [38]. Apibrėžiant atmintį pasirenkami informaciniai modeliai, kurie remiasi kompiuterio logika ir aiškina atminties funkcijas saugojimo ir atgaminimo metaforomis [pvz., 49]. Neišvengiamai atminties komunikacija tapatinama su dokumentų išsaugojimu ir jų prieigos organizavimu.

Atminties problematika prasiskverbia į muziejaus koncepcijų ir vaidmenų diskusijas, kurios prasidėjo apibendrinus gausias praktines žinias ir formuojantis teoriniams

apibendrinimams. Muzeologijai svarbu aiškintis kintančią muziejaus sampratą [20], muziejaus veiklos ir bendruomenių atsiminimo procesų sąsajas [20; 22; 30], esminius praeities konstravimo aspektus muziejinėje komunikacijoje [26; 36]. Pavyzdžiui, Gynor Kavanagh nagrinėja muziejaus simbolinius lygmenis, kurie leidžia išvelgti muziejaus sąsajas su atmintimi ir „muziejaus“ sampratos kaitos aspektus. Mokslininkė teigia, kad muziejaus simbolinės erdvės gali būti suvokiamos per trijų lygmenų – kognityvinio, socialinio ir iracionaliojo – prizmę [22]. Šie lygmenys visuomet svyruoja tarp asmeninės ir kolektyvinės patirties. Kognityvinis lygmuo siejamas su pažinimu, socialinis – bendruomenių santykių plostme, iracionalusis – su asmenine patirtimi ir vaizduote. Komunikacija muziejuje vyksta atminties kaip pažinimo ar mokymosi, atminties kaip socialinių santykių regulavimo ir atminties kaip vaizduotės žaismo lygmenyse [22]. Nepaisant atskirų atminties temų, ryškėjančių mokslinėje muzeologijos diskusijoje, atminties problematika nėra pakankamai matoma ir savarankiška, muziejaus atminties funkcijos nėra plačiai nagrinėjamos.

Archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muzeologijoje juntamas didėjantis (nors ir nevienodai matomas ir išsąmonintas kiekvienos disciplinos kontekste) poreikis nagrinėti ir apibūdinti archyvų, bibliotekų ir muziejų atminties komunikacijos sampratą. Tačiau prieštaringi atminties vertinimai lemia skirtingas atminties komunikacijos traktuotes. Atminties ir praeities vaizdinių

komunikacijos reiškiniai yra labai platūs ir peržengia šių disciplinų gvildenamos problematikos ribas. Atminties institucijų ir atminties komunikacijos studijos neišvengiamai tampa tarpdisciplinine sritimi, kuri turėtų integruoti įvairių mokslų išrutuliotus konceptus ir teorijas [23].

ATMINTIES KOMUNIKACIJOS SAMPRATA: SOCIALINIS KONTEKSTAS

Atminties samprata formavosi įvairių disciplinų kontekste. Kiekvienas mokslas pasižymi savitu indėliu į atminties studijas. Psichologijos tyrinėjimai leido paneigti iki tol įprastą atsiminimo tapatinimą su praeities patirties atgaminimu, atminties kaip praeities atspindžio suvokimą. Psichologijos teoretiko Frederico Bartletto tyrinėjimai parodė, kad atsiminimų turinys priklauso nuo dabarties interesų ir poreikių. Atsiminimo procese aktyvuojasi kiti pažinimo procesai – suvokimas ir vaizduotė, todėl atmintis nėra „pėdsakas“, bet veikiau kūrinys, kuris nuolat transformuojasi kintant atsiminimo kontekstui [2]. Taigi atsiminimo turinys kinta, o pats atsiminimo procesas – interpretacijos aktas. Remiantis šia atminties samprata archyvai, bibliotekos ir muziejai suvoktini ne tik kaip paveldą kaupiančios, skleidžiančios ir saugančios, bet ir kaip interpretuojančios institucijos. Tokia samprata leidžia apibrėžti kiekvieną atminties institucijų pamatinį veiklos procesą kaip interpretacinį (pvz., išteklių atranka, ekspertinis vertinimas kaip interpretacija).

Dar F. Bartlettas teigė, kad atminties turinys priklauso nuo dabarties socialinio

ir kultūrinio konteksto. Šio konteksto įtakos atminties vaizdiniais būdus paaiškino prancūzų sociologas Maurice'as Halbwachsas – kolektyvinės atminties teorijos kūrėjas. Tuo tikslu M. Halbwachsas sukūrė „socialinių atminties rėmų“ (pranc. *les cadres sociaux de la mémoire*) sąvoką. Socialiniai atminties rėmai nustato atsiminimo proceso dėsningumus ir konstatuoja socialinės aplinkos poveikį individo prisiminimams. Juos sukuria įvairios bendruomenės, kuriose dalyvauja individas [17; 18]. Atsižvelgdamas į socialinių sistemų mastą, chronologinius jų egzistavimo rėmus ir poveikį individui, M. Halbwachsas skiria įvairias atminties rūšis – autobiografinę, kolektyvinę ir istorinę. Autobiografiniai prisiminimai paveikia žmogų labiausiai, nes išsaugomas stiprus emocinis ryšys su įvykiu. Jie organizuojami atsižvelgiant į kolektyvinės atminties nustatytus socialinius rėmus, t. y. artimiausių individui bendruomenių, pavyzdžiui, šeimos, nuostatas ir pasaulėžiūrą. Kolektyvinė atmintis apibūdina socialinės grupės tapatumą ir leidžia individui integruotis į platesnį bendruomenės erdvinį ir chronologinį kontekstą [45]. Ji leidžia individui išsaugoti emocinį ryšį net su tais įvykiais, kuriuose pats žmogus nedalyvavo. Galiausiai, bendruomenės tampa dalimi didesnių socialinių sistemų, kurių suformuoti rėmai veikia kolektyvinę atmintį. Toks ryšys leidžia mums ne tik būti savo šeimos nariais, bet ir integruotis į etnines, religines, profesines bendruomenes, kurios savo ruožtu tampa didesnių socialinių sistemų dalimi. Valstybių arba tarptautinių bendruomenių

(pvz., religinių) chronologinės ir erdvinės ribos yra per plačios, kad galėtų būti apreptos vieno individo. Tačiau jų socialiniai rėmai prasiskverbia į individualią atmintį ir kolektyvinius bendruomenių mąstymo ir elgsenos modelius. Individui integruotis į didesnes socialines sistemas padeda istorinė atmintis, kuri pasiekia žmones per šventes, minėjimus, ritualus, artefaktus ir kitus mnemotinius tarpininkus [17; 18]. Taigi atminties institucijos – istorinės atminties skleidėjos ir saugotojos.

Vienas iš reikšmingų atminties bruožų, lemiantis bendrų idėjų egzistavimą žmonių grupėse, yra tai, kad atmintis komunikuojama. Vokiečių istoriko Jano Assmanno teorija leidžia paaiškinti atminties komunikacijos organizavimo būdus šiuolaikinėje visuomenėje ir nustatyti atminties institucijų vaidmenis [46]. J. Assmannas skiria dvi atminties rūšis: komunikacinę ir kultūrinę. Anot mokslininko, komunikacinė atmintis siejama su prisiminimais, kurie apima netolimos praeities įvykius. Tai „gyvoji atmintis“, arba patirtis, kuri buvo įgyta tiesiogiai; įvykiai, kuriuose žmonės dalyvavo. Tai lemia ir komunikacinės atminties sklaidos pobūdį – pasakojimus, kuriais prisimenantieji dalijasi tarpusavyje [46]. Kultūrinė atmintis siejama su tolimos praeities įvykiais ir simboliais, kurie pagrindžia bendruomenės egzistavimą ir tapatumą. Kultūrinė atmintis tarpiška, grindžiama tradicijomis, ritualais ir materialiais objektais, už jos sklaidą atsakingos specializuotos institucijos [46]. Komunikacinės ir kultūrinės atminties koncepcijos atskleidžia ne tik

kokybinę atminties turinio transformaciją, bet ir tam tikrų komunikacijos tarpininkų, kurie užtikrintų idėjų stabilumą, tąsą ir sklaidą didelėse žmonių bendruomenėse, egzistavimą. Taigi atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose – tai institucionalizuota atminties vaizdinių sklaida pasitelkiant kultūrinius tarpininkus (t. y. kultūros paveldą).

Aiškinantis, kaip organizuojama atminties komunikacija, svarbu apibūdinti „kultūros paveldo“ sąvoką ir nustatyti jos sąsajas su „atminties“ konceptu. Kultūros paveldo studijose neretai dominuoja socialiniai, politiniai ir ekonominiai kultūros paveldo aspektai. Dėl šios priežasties kultūros paveldo ir atminties sampratos tampa sinonimiškos. Kultūros paveldas yra suvokiamas kaip „įkūnyta“ atmintis [15]. Ir atmintis, ir kultūros paveldas tampa būdais pažinti praeitį [21]. Pagaliau kultūros paveldui „priskiriamos“ tam tikros vertybės, kurios laikui bėgant transformuojasi ar virsta manipuliacijų objektu [15]. Šie samprotavimai leidžia daryti prielaidą, kad atmintis yra tęstinis praeities suvokimo ir interpretavimo procesas [21], o kultūros paveldas yra šios interpretacijos rezultatas ir prielaida [15]. Paveldas yra ryšio su praeitimi užmezgimo būdas. Toks požiūris į paveldą leidžia išskirti du pagrindinius aspektus, atskleidžiančius kultūros paveldo esmę ir vaidmenis komunikuojant atmintį:

1. Kultūros paveldas – tai tarpininkas, kuris leidžia komunikuoti prasmes laike ir erdvėje. Tai reiškia, kad kultūros paveldui būdinga tam tikra forma, arba apraiš-

ka (pvz., materialūs kūriniai – paminklai, rankraščiai, ir nematerialūs kūriniai – kalba, dainos, tradicijos). Dėl šios priežasties kultūros paveldas prieinamas racionaliam pažinimui (skirtingai nuo atminties, kuri sklinda tik tarp vienos bendruomenės narių) [14].

2. Kultūros paveldas yra konstruojamas iš dabarties pozicijų, taigi visuomenėje egzistuoja nusistovėję būdai, leidžiantys tikslingai apibrėžti, vertinti, skleisti ir saugoti kultūros paveldą. Vadinasi, paveldo objektui būdingos simbolinės reikšmės, kurios kinta pagal dabarties kontekstą [15].

Institucionalizuotą kultūros paveldo tapsmą atmintimi paaiškina Jeano-Michelio Leniaudo įpaveldinimo teorija. Anot šio mokslininko, šiuolaikinėje visuomenėje tam tikri objektai/kūriniai tampa paveldu dėl ekspertinio vertinimo [cituota iš 7]. Tokio vertinimo procedūroje dalyvauja atminties, mokslo, paveldo globos, valdžios ir kt. institucijos. Ekspertinis vertinimas yra specifinėmis žiniomis ir kompetencija pasižymintį specialistų bendruomenės privilegija, todėl tai jų įsivaizdavimo apie visuomenės atmintį ir dabartinius poreikius rezultatas, gana nutolęs nuo visuomenės narių gyvenimo konteksto. Paradoksalu, bet tai reiškia, kad simbolių reikšmių priskyrimas ekspertinio vertinimo metu nebūtinai yra kultūros paveldo integracija į visuomenės kolektyvinės atminties asociacijų turinį. Kadangi visuomenė „deleguoja“ įpaveldinimo funkcijas tam tikroms institucijoms, turėtų egzistuoti institucijos ir komunikacijos būdai, kurie leidžia šiam vertinimui

transformuotis į visuomenės kolektyvinius vaizdinius apie praeitį.

Apibendrinant socialinės bei kultūrinės atminties teorijas, kultūros paveldo sampratas, išryškėja archyvų, muziejų ir bibliotekų vaidmuo visuomenės atminties komunikacijos sistemoje. Šios institucijos prisideda prie kultūrinės (arba M. Halbwachso terminais – istorinės) visuomenės atminties formavimo. Kultūros paveldo atrankos, rinkinių sudarymo, priežiūros, paieškos sistemų, paslaugų kūrimo ir kiti veiksmai atminties institucijose yra interpretavimo procesas, kai konstruojami simboliai, vertės atributai, kurie susiejami su tam tikru objektu ar dokumentu ir yra nuolatinės virsmo būklės. Interpretacijos visuomet kyla tam tikrame socialiniame, politiniame, ekonominiame ir kultūriniame kontekste. Atsižvelgiant į tai, kad atmintis tenkina dabarties visuomenės interesus, būtent visuomenės poreikiai turėtų motyvuoti kultūros paveldo sklaidos ir išsaugojimo procesus archyvuose, bibliotekose ir muziejuose [23].

ATMINTIES PRANEŠIMŲ KONSTRAVIMAS IR SKLAIDA

Atminties ir kultūros paveldo teorijos leidžia matyti, kaip platus visuomenės raidos kontekstas veikia atminties komunikacijos procesus, tačiau neatskleidžia atminties komunikacijos mechanizmų, nulemtų to, kad atminties kultūriniam tarpininkui – paveldui – būdingas tam tikras pavidalas (forma) ir simbolinė prasmė (pranešimas). Tai leidžia padaryti komunikacijos teorija, kurioje susiformavo du požiūriai, skirtingai apibūdi-

nantys komunikacijos reiškinių. Tai proceso modeliai, aiškinantys pranešimo perdavimo procesus, ir prasmių konstravimo teorijos, apibūdinančios, kaip konstruojami pranešimai [19]. Šios teorijos nagrinėja komunikaciją skirtingais aspektais, kurie papildo vienas kitą ir leidžia geriau pažinti tiriamą reiškinį. Suvokiant komunikaciją kaip pranešimo perdavimo procesą ypatingą reikšmę turi komunikacijos priemonių, kanalų ir kodų pasirinkimas ir įtaka pranešimo turiniui. Atminties komunikacija vyksta pasitelkiant tam tikras komunikacijos technologijas (arba medijas), t. y. komunikacijos priemones, kanalus, kodus, naudojamus konkrečioje bendruomenėje tam tikru istoriniu laikotarpiu (pvz., raštas, spauda, televizija yra komunikacijos technologijos, neapsiribojančios tik specifine įranga). Nagrinėjant komunikacijos technologijos ir atminties sąsajas didelę reikšmę turi kanadiečių mokslininko Marshallo McLuhano tyrinėjimai. Anot M. McLuhano, medija, veikdama pranešimo turinį, turi įtakos žmogaus aplinkos suvokimo, mąstymo procesams bei socialiniams santykiams. Visuomenės raida gali būti nagrinėjama komunikacijos technologijų kaip „žmogaus tęsinių“ kaitos kontekste [29]. Pažymėtina, kad atminties sklaidos modeliai, vizijos ir metaforos neretai kyla iš dominuojančių atminties komunikacijos paradigmų, arba požiūrių, kuriais remiantis interpretuojama atminties institucijų veikla ir pasirenkamos tam tikros kultūros paveldo pristatymo visuomenei strategijos.

Komunikaciją aiškinant kaip pranešime slypinčių prasmių konstravimą, dėmesys

telkiamas į patį pranešimą, o ne į jo perdavimo kontekstą. Tyrinėdamas žmogiškąją komunikaciją, amerikiečių teoretikas Walteris Fisheris nustatė, kad žmonės bendrauja ir apskritai suvokia pasaulį pasitelkdami „naratyvų logiką“ – įprasmindami tikrovės įvykius ir patirtį, juos organizuoja į tam tikras nuoseklias struktūras, t. y. naratyvus (arba pasakojimus). Taigi, anot W. Fisherio, žmogus yra *homo narrans*. Tačiau naratyvas nėra tik kognityvinis instrumentas, kuris susieja tikrovės įvykius, patirtį, veiksmus į vieną nuoseklią sistemą, atspindinčią realybę. Iš tiesų, naratyvas pateikia individo subjektyvų įvykių ir patirties suvokimą bei įprasminimą, priklausantį nuo istorinio, socialinio ir kultūrinio konteksto, kuriame egzistuoja žmogus. Aptardamas naratyvų požymius W. Fisheris išskiria naratyvo darnumą (angl. *narrative coherence*) ir naratyvo tikrumą (ang. *narrative fidelity*). Naratyvo darnumas reiškia atskirų naratyvo elementų sąsajas ir nuoseklumą, tai leidžia jį interpretuoti kaip visumą, o naratyvo tikrumas rodo jo sąsajas su tais požiūriais, nuostatomis ar pasakojimais, kuriais individas tiki [12]. Pritaikius šiuos dėsnius atminties komunikacijos reiškiniui, galima teigti, kad individas, sąveikaudamas su kultūros paveldo objektais, pateiktais atminties institucijų, visada formuos savo naratyvus, tačiau bus nepajėgus interpretuoti objektų, jeigu jie patys neperteikia jokio naratyvo, t. y. tarp jų nėra jokių prasminių sąsajų, kurios paverčia objektus vientisu dariniu. Verta pažymėti, kad atminties institucijos, siekdamos užtikrinti socialinę sanglaudą ar

bendruomenių diferenciaciją, turėtų sieti prasmes, komunikuojamas per kultūrinius tarpininkus, su socialine individo aplinka ir problemomis.

Apibendrinant dviejų požiūrių į komunikaciją analizę derėtų pabrėžti, kad pranešimų vidines struktūras (naratyvus) ir komunikacijos technologijas sieja glaudus ryšys. Tačiau neretai tyrinėjant atminties komunikaciją vienas iš požiūrių užgožia kitą, taip iškreipdamas jos turinį ir dėsningumus. Paveikti M. McLuhano teorijų, nemažai mokslininkų linkę matyti atminties idėjų raidą tik besikeičiančių komunikacijos technologijų kontekste. Ar komunikacijos technologijų poveikis individams ir socialinėms sistemoms yra absoliutus ir vienkryptis? [23] Atminties komunikacijos kontekstų, prielaidų ir procesų analizė leidžia manyti, kad komunikacijos technologijos – tai vienas iš komponentų atminties komunikacijos sistemoje, todėl neteisinga suabsoliutinti ir atriboti jo poveikį nuo kitų svarbių sistemos elementų.

ATMINTIES KOMUNIKACIJOS PARADIGMŲ RAIDA IR *ARS MEMORIAE*

Vienas iš būdų pažinti šiuolaikines atminties komunikacijos paradigmas ir įvertinti jų ištakas yra išnagrinėti atminties idėjų raidą. Tačiau šiam siekiui įgyvendinti neretai trukdo nagrinėjamo klausimo tarpdiscipliniškumas ir tendencija išryškinti specifinius reiškinių aspektus, užkertant galimybę pamatyti platesnę atminties idėjų ir komunikacijos būdų raidos panoramą. Sąsajos

tarp filosofinių atminties idėjų ir atminties įsivaizduojamų bei materialių apraiškų išryškėja britų istorikės Frances Amelia Yates atminties meno (lot. *ars memoriae*, *ars memorativa*, *ars memorandi*) tyrinėjimuose. Atminties menas leidžia pažinti atminties reiškinį visapusiškai, įveikiant fragmentiškumą ir dėmesio telkimą tik į vieną ar kitą atminties aspektą. Tai lemė mokslininkės idėjų platų pritaikymą kultūrologijos, istorijos, komunikacijos, informatikos, psichologijos bei literatūros mokslų tyrinėjimuose. Antai F. A. Yates atminties idėjų studijomis vadovaujasi netgi informatikos teoretikai: ankstyvųjų duomenų erdvinio valdymo sistemų, kurios buvo šiuolaikinių grafinių vartotojo sąsajų (angl. *graphic user interface – GUI*) pirmtakai, kūrėjai Richardas Boltas ir Nicholas Negroponte, žmogaus ir kompiuterio sąveikos tyrinėtoja Brenda Laurel ir kiti [27].

Janas Assmannas tapatina *ars memoriae* tik su mnemotechnika ir vengia aiškinti atminties procesus visuomenėje remiantis šia metafora [46]. Tačiau atminties menas peržengė mnemotechnikos ribas ir tapo pasaulio pažinimo ir egzistencinių klausimų sprendimo priemone. Šiame straipsnyje *ars memoriae* padeda paaiškinti atsiminimo procesą kaip žmogaus ir materialių objektų sąveiką, kritiškai įvertinti šiuolaikines atminties komunikacijos paradigmas, kurias atspindi plačiai vartojamos kompiuterio-bibliotekos/archyvo, bibliotekos/archyvoskaitmeninės žinių saugyklos, muziejaus-virtualaus atminties teatro metaforos [1].

Klasikinis atminties menas susikūrė saikytinės ir rašto kultūrų sandūroje. Išraiškingi atminties vaizdiniai – archajinių bendruomenių gyvenimo būdas ir natūralios sąveikos su aplinka rezultatas – senovės Romoje transformavosi į *ars memoriae*, retorikos discipliną ir meną, skirtą tobulinti oratorių atminties gebėjimams. Esminiai atminties meno principai buvo išdėstyti anoniminiame traktate *Ad Herrenium* (82–86 m. pr. Kr.), dažnai priskiriamame Ciceronui [47].

Atminties meno ašis yra erdvių ir vaizdinių asociacijos, kurios organizuoja žinias į tam tikras sistemas, palengvinančias atkurti išimintus dalykus. Iš archajinių bendruomenių buvo paveldėtas išiminimo ir ryškių, spalvingų, priblokščiančių vaizdinių sąsajos principas. Norėdamas išiminti kokį nors faktą ar įvykį, oratorius turėjo susieti jį su tokiu vaizdiniu, kuris išimenantįjam sukeldavo stiprią emocinę reakciją (pvz., nuostabą, susižavėjimą, pasišlyktėjimą) ir todėl tarsi „įsirėždavo į atmintį“. Išimenantčiojo sukurti vaizdiniai buvo „įkeliami“ į įsivaizduojamas erdves, kurias dažniausia atstojo statiniai, pavyzdžiui, namai, rūmai, teatrai. Erdvės savo ruožtu buvo dalijamos į tam tikrus sektorius (svetainė, miegamasis ir t. t.), kurie leisdavo sistemingai susieti ir vėliau atkurti asociatyvinį erdvės ir vaizdinio ryšį [47].

Erdvė yra susijusi su atminties vaizdinių organizavimu, vidine struktūra, todėl neatsitiktinai antikos laikais atsirado atminties kaip saugyklos arba lobyno (gr. *thesauros*, lot. *thesaurus*) metafora, kuri buvo aktyviai plėtojama ir viduramžiais. Antikos

mąstytojai Platonas, lyginęs atmintį su karveliais narvelyje, ir Aristotelis, sukūręs atsiminimo teoriją, kalba apie atmintį kaip apie saugyklą arba lobyną [9; 47]. Aristotelis savo veikalė *Apie atmintį ir atsiminimą* suformulavo dėsnius, kurie apibūdina atsiminimo procesus. Jis rašė, kad atsiminimas grindžiamas daiktų, faktų, objektų ar įvykių panašumais, skirtumais ar kitokiais asociacijos ryšiais su mūsų esama patirtimi. Šiais dėsniais Aristotelis pagrindė tai, kad atsiminimo efektyvumas priklauso nuo atminties vaizdinių ir vietų vidinės organizacijos [4; 10].

Esminiai *ars memoriae* taikymo dėsniai yra grindžiami intuityviu atminties paskirties suvokimu. Individualių atminties kraštovaizdžių konstravimas pasitelkiant subjektyvių santykių su vaizdiniais principą rodo, kad buvo perimtas psichologinis dėsnis, skelbiantis, kad atmintis tenkina dabartinius individo poreikius ir remiasi jo patirties kontekstu.

Nepaisant griežtų taisyklių ir nurodymų sąvado, *ars memoriae* nebuvo tik instrumentinė atminties lavinimo teorija. Viduramžiais atminties koncepcija ir atminties meno principai padėjo plėtoti krikščionybės tikėjimą ir vertybes. Atmintis buvo siejama su krikščionybės dogmų ir moralės įsisavinimu ir todėl laikoma viena iš dorybių [50]. Viduramžiais savotiška retorikos atmaina tapo pamokslai, todėl žymūs to meto Bažnyčios veikėjai, tokie kaip Tomas Akvinietis ir Albertas Didysis, savo traktatuose aiškino atminties meno principus [47]. Atminties meno principų

taikymas neapsiribojo pamokslais, bet atsispindėjo gausaus bei spalvingo rankraščių iliuminavimo praktikoje ir tinklelio technikoje, kuri palengvino ilgų religinių tekstų įsiminimą mintyse kuriant skaičių seką ir kiekvieną teksto dalį asocijuojant su tam tikru skaičiumi [10].

Atminties meno principų platus taikymas krikščioniškoje bendruomenėje liudija tai, kad *ars memoriae* neegzistavo (arba egzistavo labai trumpai) kaip grynoji mnemotechnika. Atmintis, padėdama plėtoti krikščioniškąją pasaulėžiūrą, jau tuomet atliko socialinės sanglaudos funkcijas. Skyrėsi tik bendruomenės jungiamasis principas – tuo metu tai buvo religija, iki pastarųjų metų – tauta.

Viduramžiais susiformavo Ramono [kai kuriuose šaltiniuose – Raimondas] Lulijaus (~1235–1316) sistema, kuri pretendavo paaiškinti esminius būties principus. Lulijaus meno instrumentarijus smarkiai pralenkė savo laiką, jo įtaka pastebima ir XVII a. mąstytojų veikaluose ir idėjose. Kaip aiškina Francis Yates, skyrusi nemažai dėmesio Lulijaus sistemos tyrinėjimui, menas yra grindžiamas universaliais Dievo bruožais (pvz., Didybė, Begalybė, Jėga, Išmintis ir t. t.), kurie Lulijui atsivėrė sapne [47]. Ne taip kaip klasikinės atminties menas, Lulijaus menas rėmėsi abstrakčiais simboliais – Dievo atributai buvo išreiškiami pirmąją pavadinimo raide. Dievui ir jo atspindžiams pasaulyje pažinti buvo naudojami tam tikri prietaisai, susidedantys iš judančių koncentrinų apskritimų su raidžių ir idėjų užrašais arba iš apskritimo ir jo viduje

judančio trikampio arba kvadrato. Šių prietaisų veikimo pagrindas buvo įvairūs idėjų deriniai, todėl Lulijaus menas dažnai buvo vadinamas *ars combinatoria* [47; 25]. Jis yra reikšmingas tuo, kad tai buvo pirmasis bandymas formalizuoti mąstymo ir argumentacijos procesus, kuriant loginius prietaisus. Remiantis McLuhano samprotavimais apie komunikacijos technologijų poveikį žmogaus mąstymui, šią sistemą galima laikyti išskirtiniu ir savo laiką pranokusiu abstraktaus protavimo, būdingo skaitančiajam, pavyzdžiu [28]. Sistemos universalumas grindžiamas abstrakčių racionaliai paaiškinamų simbolių rinkiniu, kuris, anot sistemos kūrėjo, gali pateikti atsakymus į visus būties klausimus. Atminties idėjų raidos kontekste Lulijaus sistemos vaidmuo turėtų būti siejamas su atminties kaip atspindžio, kurio turinys gali būti universaliai „išskodojamas“, traktuote.

Geografiniai atradimai, žmogaus ir jo galių iškėlimas, religinių autoritetų atsiskyrimas, Antikos idėjų atgaivinimas suteikė naują kryptį atminties meno plėtrai Renesanso epochoje. Vienas iš Renesanso *ars memoriae* ypatumų yra tai, kad atminties sistemos iš vaizduotės platybių persikėlė į tikrovę [47]. Manyta, kad, pasitelkę tam tikru būdu erdvėje organizuotus simbolius, „išrinktieji“, įvaldę simbolių kalbą, galėjo pažinti pasaulio esmę, tvarką, dėsnius ir atrasti iš naujo užmirštas senovės žinias [50]. Vaizdiniai simboliai buvo skirti atgaivinti vidinei sielos atminčiai. Remiantis architektūriniais, o kartais ir abstraktesniais erdvės simboliais buvo kuriami atminties teatrai,

rūmai, sodai arba, pasitelkiant geometrinius simbolius, ratai. Literatūrologai, kultūrologai, informatikai, filosofai, komunikacijos teoretikai mokslinėje spaudoje plačiai aptarinėja Renesanso atminties sistemas, tarp jų sukurtas Giordano Bruno (1548–1600), Giulio Camillo (1480–1544), Roberto Fluddo (1574–1637). Taigi, Renesanso atminties sistemos, iškėlė dirbtinių pasaulių kūrimo idėją. Kitaip nei Lulijaus sistema, Renesanso teatruose atminties komunikacija buvo grindžiama priklausomybe bendruomenei („išrinktiesiems“) ir atitinkamai tos bendruomenės išplėtotomis vertybėmis ir simboliais. Renesanso atminties teatrai yra grindžiami interpretaciniu, tai yra subjektyviu, pasaulio pažinimu.

Renesanso epochoje atminties menas pasiekė klestėjimo viršūnę, vėliau jo įtaka sumažėjo. Tačiau *ars memoriae* principai buvo plačiai taikomi kaip pagalbinių pažinimo metodai [47]. Pavyzdžiui, vizualizacijos, kuria buvo grindžiamas *ars memoriae*, pranašumai buvo suvokti ir taikomi įvairiose srityse – kartografijoje, kuriant panoraminius miestų vaizdus; prekybos kompanijose, grafiškai vaizduojant finansinius duomenis; leidyboje, publikuojant technikos ar inžinerijos tematikos knygas, papildytas iliustracijomis ir schemomis [5; 31]. Praktiniai poreikiai ir mokslų plėtra (pvz., didėjantys prekybos mastai ir apskaitos būtinybė, astronomijos plėtra ir būtinybė apdoroti stebėjimo duomenis ir t. t.) paskatino platų matematikos taikymą įvairiose srityse. Matematika turėjo įtakos ir atminties teorijoms [9].

Žymūs to meto filosofai, tokie kaip Francis Baconas, Wilhelmas Gottfriedas Leibnizas, atidžiai studijavo atminties meną ir, atsiriboję nuo Renesanso *ars memoriae* būdingo okultizmo, siekė jį pritaikyti mokslinio pažinimo procese. W. G. Leibnizo universalios visos žmonių žinijos enciklopedijos projektas ir siekis sukurti universalią kalbą nedviprasmiškiems ir aiškiems bet kokių problemų sprendimams pateikti ir bet kokioms žinioms atspindėti siejasi su pirmiau aptartais Lulijaus siekais [47]. W. G. Leibnizas manė, kad skaičiai – tai ženklų sistema, geriausiai tinkanti universaliai kalbai. Skaičiai, kaip visų reiškinių, objektų ar žinių simboliai ir jų loginiai deriniai, suformuotų universalią kalbą, kuri leistų formalizuoti bet kokių problemų sprendimą ir išvengti klaidų, atsirandančių dėl natūralios kalbos dviprasmiškumo. Tuomet, anot W. G. Leibnizo, užuot aršiai diskutavę, filosofai sakytų *calculamus*, arba „paskaičiuokime“. Universalią kalbą W. G. Leibnizas ketino pritaikyti kurdamas visų žmonijos žinių enciklopediją, kurioje visa žinija būtų atspindėta kaip sistema simbolių, koduojančių kiekvieną sąvoką. W. G. Leibnizo enciklopedijos projektas taip ir nebuvo įgyvendintas, tačiau filosofas sukūrė dvejetainę skaičiavimo sistemą, kuri yra šiuolaikinių kompiuterių universalios skaitmeninio informacijos kodavimo pagrindas [5]. W. G. Leibnizo idėjos atspindi spaudos amžiui būdingą tendenciją sutapatinti atminties turinį su forma (atminties materialiomis ar nmaterialiomis apraiš-

komis), tokiu būdu darant prielaidą apie vienintelės tiesos ir universalios pažinimo būdo egzistavimą. Be abejo, toks požiūris panaikino ryšį tarp atminties ir bendruomenių bei individų subjektyvių dabarties poreikių. Atmintis tapo universaliu nekinančio idealaus pasaulio atspindžiu.

Matematiniai simboliai, kaip universalioji kalba, paskatino loginių mašinų – kompiuterių pirmtakų – konstravimą. Loginių mašinų idėja grindžiama žymiųjų XIX a. matematikų (pvz., George'o Boole'io, Augusto de Morgano) teorijomis, kurios leido spręsti logines užduotis, teiginius ir jų santykius išreiškiant matematiniais simboliais. Williamo Stanley Jevonso „loginis pianinas“, Charleso Babbage'o analitinė mašina yra tik keli pavyzdžiai iš daugybės įrenginių loginėms operacijoms automatizuoti [9; 25]. Pirmųjų kompiuterių sukūrimas, dirbtinio intelekto teorijos – tai W. G. Leibnizo idėjų išplėtojimas XIX–XX amžiuje.

XVII a. prasidėjo atminties tradicijos, nuėjusios ilgą kelią nuo kuklaus retorikos instrumento iki Renesanso mistinių idealaus pasaulio kraštovaizdžių, esminis lūžis ir atsirado nauja atminties idėjų kryptis, vėliau paveikusi XX a. technologines naujoves. Paveldėjusi ambicingas Renesanso visos pasaulio patirties ir žinijos atspindžio idėjas, naujoji atminties samprata tapo „nuasmeninta“, t. y. atskirta nuo suvokiančiojo individo ir apskritai nuo žmogiškojo prado. Universalios kalbos vizijos pavertė žmogų tik iškoduotoju, o pasaulio pažinimą – skaičiavimo operacijomis.

ŠIUOLAIKINĖS ATMINTIES KOMUNIKACIJOS PARADIGMOS

Atminties sudaiktinimo idėjos, aktyviai plėtojamos nuo XVII amžiaus, turėjo reikšmingą poveikį šiuolaikinėms atminties traktuotėms. Atminties ir materialaus tarpininko sutapatinimą paspartino technologijų, kurios leido labai realistiškai fiksuoti tikrovės objektus ir įvykius, plėtra [9]. Fotografavimo, filmavimo technologijos, televizija ir vėliau kompiuterinės sistemos sukūrė tikroviško ir visapusiško realybės atspindžio iliuziją. Nors vertindami komunikaciją šiuolaikinėje visuomenėje teoretikai dažniausiai įžvelgia tiesioginio bendravimo stoką [19], didžiausia problema tapo tai, kad objektai atsiejami nuo simbolinių kontekstų, kurie leistų konstruoti atminties vaizdinius. Prancūzų sociologas Pierre'as Nora pesimistiškai teigia: „Yra *lieux de mémoire*, atminties vietos, nes daugiau nebėra *milieux de mémoire*, tikrų atminties erdvių“ [34; 7]. Atminties komunikacija virto „atminties pėdsakų sandėliavimu“.

Atminties sutapatinimas su materialiais objektais paskatino dviejų tarpusavyje konkuruojančių komunikacijos paradigmų, kurias galima metaforiškai pavadinti „atmintis-kompiuteris“ ir „atmintis-teatras“, formavimąsi. Šios paradigmos siejasi su naujų komunikacijos būdų ir priemonių, grindžiamų komunikacijos ir informacijos technologijomis, įsigalėjimu šiuolaikinėje visuomenėje. Abi metaforos galioja archyvistikoje, muziejininkystėje, bibliotekinininkystėje ir informatikoje – disciplinose, ku-

rių sandūroje yra tyrinėjami skaitmeninių ar virtualių institucijų reiškiniai.

Atminties sugretinimo su kompiuteriu paradigma siejama su spaudos kultūros įtaka ir universalios kalbos idėjomis, įkūnytomis kompiuteriuose, unifikuotai apdorojančiuose bet kokią informaciją skaitmeninio kodo pavidalu. Žymi JAV Masačusetso technologijos instituto Medijos laboratorijos steigėjo ir direktoriaus Nicolas Negropontė's frazė „nuo atomų prie bitų“ (angl. *from atoms to bits*) atspindi informacijos ir komunikacijos technologijų logikos įtaką įvairiems gyvenimo aspektams ir veiklos sritims [32]. Skaitmeninio kodo, arba universalios kalbos, esmė yra ta, kad viską galima perteikti unifikuotai suskaidant į elementarius komponentus – bitus (naujuosius atomus). Vadinasi, atmintis suvokiama kaip bitų suma, paklūstanti kompiuterinių sistemų pagrindinių procesų (pvz., organizuotas saugojimas, paieška) logikai.

Unifikuoto bet kokios informacijos, nepaisant jos laikmenos ar perdavimo kanalų, valdymo idėjos turėjo milžinišką poveikį archyvų, bibliotekų ir muziejų veiklai. Skaitmeninimas leido pateikti internete muziejų objektus, bibliotekų ir archyvų dokumentus, griauinant tradiciškai nusistovėjusias ribas, nulemtas skirtingų laikmenų valdymo. Skaitmeninant tradiciniai rankraščių, paminklų ar ištisų kraštovaizdžių skirtumai, labai ryškūs materialiam pasaulyje, blunka, nes bet kokia skaitmeninta ir sukurta skaitmeninėje aplinkoje informacija gali būti suskaidyta iki elementarios 0 ir 1 sekos. Skaitmeninimas ir būtinybė

komplektuoti skaitmeninėje aplinkoje sukurtas informacijos išteklius sugriovė ne tik tradicinę laikmenų priešpriešą, bet ir institucinius barjerus tarp archyvų, bibliotekų ir muziejų, kurie tapo „atminties institucijomis“ [13]. Atminties sutapatinimas su kompiuteriu ir jo veikimo logika paskatino taikomuosius kultūros paveldo išteklių valdymo tyrimus archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muziejaininkystėje. Nepaisant teigiamo poveikio kultūros paveldo prieigos plėtrai skaitmeninėje aplinkoje, atminties-kompiuterio paradigma tapo siauros atminties institucijų sampratos išsigalėjimo priežastimi. Socialinių atminties aspektų ignoravimas lėmė atminties institucijų sutapatinimą su jų rinkiniais, pagrindiniu uždaviniu iškeldami informacijos išteklių valdymą skaitmeninėje aplinkoje. Kadangi atmintis tapatinama su materialiais objektais, pagrindinė atminties institucijų funkcija yra kuo išsamiau atspindėti praeitį formuojant kultūros paveldo išteklių rinkinius. Pasinaudodamas Jacques'o Derrida metafora, Mike'as Featherstone'as įvardija tai „archyvavimo karštligė“ [11]. Atsižvelgiant į sparčiai augančius objektų, kurie potencialiai gali tapti kultūros paveldu, masyvus, tai tampa neįmanoma užduotimi. Skaitmeninėje erdvėje atsiveria galimybės sukaupti milžiniškus kultūros paveldo išteklių masyvus, tačiau objektų ir dokumentų sankaupta, atskirta nuo interpretacijos konteksto, kuris leidžia konstruoti praeities vaizdinius, tampa beprasmiška [11].

Skirtingai nuo atminties-kompiuterio paradigmos, atminties-teatro paradigma

skatina kurti kompiuterines sistemas, kurių veikimo principai būtų paremti žmogaus veiklos ir jos socialinių bei kultūrinių kontekstų studijomis. Šiuo atveju atgaivinama renesansiškoji atminties teatro idėja, kai žmogus yra pagrindinis veikėjas, o teatro mechanizmai ir aplinkui išdėstyti simboliai tik skatina jį pažinti pasaulį, keliaujant atminties kraštovaizdžiu. Pažymėtina, kad teatro paradigma pakeitė humanitarinių bei socialinių mokslų ir informatikos sąveikos pobūdį. Atminties-kompiuterio paradigma nulėmė informatikos metaforų (pvz., protas kaip kompiuteris, biblioteka/muziejus/archyvas kaip kompiuteris) paplitimą humanitariniuose ir socialiniuose moksluose, o atminties-teatro paradigmos atveju vyksta atvirkštinis procesas. Įkvėptas Leonardo da Vinci'o kūrybiškumo ir atradimų, pranousių jo laikmetį, žmogaus ir kompiuterio sąveikos teoretikas Benas Shneidermanas savo knygoje rašo:

<...> Siekis labiau priartinti aukštųjų technologijų pasaulį prie žmonių poreikių reikalauja naujo mąstymo. Renesansiškoji disciplinų integracija, kurią pademonstravo Leonardo da Vinci, gali tapti orientyru įveikiant šiuolaikinio pasaulio prarają. Leonardo integravo techniką ir žmogiškąsias vertybes. Jis derino mokslą ir meną, kad sukurtų grakščius žmogaus anatomijos, vandens tėkmės ir inovatyvių mašinų piešinius. Toks mąstymas kaip Leonardo padėtų technologijų kūrėjams ir vartotojams įsivaizduoti ateities kartų informacijos ir komunikacijos technologijas [40, 3].

Atminties-teatro paradigma susijusi su siekiu tirti kompiuterio kaip socialinės ir kultūrinės erdvės potencialą. Tai, kad ko-

munikacijos ir informacijos technologijos tampa žmogaus gyvenimo dalimi ir net leidžia kurti naujas socialinės sąveikos erdves, skatina archyvus, muziejus ir bibliotekas plėtoti naujus kultūros paveldo komunikacijos būdus. Dauguma informatikos mokyklų ir judėjimų, kurie propaguoja atminties-teatro komunikacijos paradigmai priskirtinas idėjas, pripažįsta, kad technologijų taikymo pobūdį lemia socialinio ir kultūrinio žmogaus egzistavimo kontekstas. Archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muziejininkystėje ši paradigma paskatino tyrinėti virtualių archyvų, muziejų ir bibliotekų erdvių konstravimą ir pritaikymą vartotojų poreikiams. Šią problematiką gvildena muziejų, archyvų, kultūros paveldo informatikos disciplinos, skaitmeninių bibliotekų kaip socialinių-technologinių sistemų teorija [24].

Skaitmeninis amžius yra dažnai apibūdinamas kaip grįžimas prie sakytinės kultūros, nes virtualios erdvės atkuria archajinių visuomenių įsitraukimo ir patirties išgyvenimo atmosferą. Žmogaus ir kompiuterio sąveikos srityje kuriasi naujos tyrimų kryptys – vartotojo patirties dizainas (angl. *user experience design*), arba emocinis dizainas (angl. *emotional design*), kultūrinė informatika (angl. *cultural informatics*), kurios siekia priartinti kompiuterio ir žmogaus sąveiką prie natūralių pojūčių [35; 39]. Tačiau grįžimas į sakytinės kultūros laikus tėra tik iliuzija, kuri remiasi skaitmeninės erdvės interaktyvumu (žmogus gali įvairiais būdais sąveikauti su kitais žmonėmis ar objektais, sinkretiškai panaudoti įvairius komunikacijos kanalus). Iš tiesų, individas sąveikauja

su objektais, kurie neturi jokių tarpusavio sąsajų, t. y. jie yra tiesiog sukaupti [11; 19]. Objektų tarpusavio sąsajų iliuziją sukuria skaitmeninėje erdvėje taikomos naujos komunikacijos priemonės – hipertekstas, multimedija, virtualios erdvių rekonstrukcijos. Šios naujos erdvės skiriasi ir nuo Renesanso atminties teatrų, kurie rėmėsi tam tikra slapta simboliškai kalba, prieinama išrinktųjų bendruomenėms. Kaip ir pirmoji paradigma, atminties-teatro koncepcija remiasi didžiulėmis objektų sankaupomis, kur objektų kontekstualizavimas, įprasminimas atsižvelgiant į dabarties bendruomenių poreikius yra pakeičiamas sąveikos būdų ir instrumentų gausa.

Remiantis abiejų išnagrinėtų paradigmų trūkumais ir pranašumais galima pasiūlyti trečiąją – integralios atminties komunikacijos paradigma, susiejančią į visumą socialinius atminties tikslus, naujus prasmės konstravimo ir sklaidos būdus. Kai kurie, nors ir negausūs, tyrinėjimai [pvz., 8; 43] bei atminties institucijų iniciatyvos liudija šios paradigmos gimimą. Tyrėjos Marijos Dalbello atlikta JAV skaitmeninių bibliotekų analizė atskleidžia, kad mažai JAV iniciatyvų grindžiama aptarnaujamos bendruomenės vertybėmis. Tai vadinamieji „bendruomenės atminties“ projektai, kurių koncepcija grindžiama aptarnaujamų bendruomenių socialinėmis problemomis, arba specifiniais praeities išgyvenimais ir vertybėmis, o ne atminties institucijų sukauptų rinkinių tematika [8]. Atvejų analizė ir fragmentiška spaudoje pasirodanti diskusija apie „bendruomenės atminties“ paslau-

gas atskleidžia, kad siekiama eksperimentuoti su naujais praeities naratyvų konstravimo būdais – pavyzdžiui, skaitmeniniais pasakojimais (angl. *digital storytelling*), kai individas išgyvena praeities įvykius, perteikiamus skaitmeninio paveldo teminiuose rinkiniuose, sugretinęs juos su savo dabartine patirtimi, išreiškia paties sukurtame skaitmeniniame pasakojime [44].

IŠVADOS

Archyvų, bibliotekų ir muziejų atminties komunikacijos paradigmų formavimąsi lėmė archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muzeologijoje dominuojantys atminties sampratos aiškinimai. Nagrinėdami archyvistikos, bibliotekininkystės ir muzeologijos disciplinose akcentuojamus atminties ir kultūros paveldo aspektus, matome, kad visos disciplinos išgyvena kultūros paveldo simbolinių reikšmių klogo nepastovumo ir socialinio determinuotumo apmąstymo etapą. Tai yra neabejotinai teigiamas poslinkis, tačiau kitas etapas, kuris leistų apibrėžti kultūros paveldo virsmą atmintimi ir nurodyti archyvų, bibliotekų ir muziejų vaidmenį ir funkcijas, dar ateityje. Analizė atskleidžia ir kitą tendenciją – tapatinti atminties komunikaciją su kultūros paveldo išteklių valdymo ciklu, kurio tikslas – ilgalaikis išteklių išsaugojimas ir pateikimas vartotojams. Taigi, konkrečių komunikacijos strategijų pasirinkimas atminties institucijose bus neabejotinai nulemtas šių viena kitai prieštaraujančių tendencijų.

Šiuolaikines komunikacijos paradigmas („atminties-kompiuterio“, „atminties-teatro“

ir „integralios atminties komunikacijos“) ir jų perspektyvas kritiškai įvertinti padeda šiuolaikiniai įvairių disciplinų atliekami atminties tyrinėjimai. Remiantis tokiais tyrinėjimais suformuojamas visavertis atminties komunikacijos archyvuose, bibliotekose ir muziejuose teorinis pagrindas. Atminties komunikacijos konceptų teorinė analizė leido išskirti du šio reiškinio matmenis: socialinį, kuris paverčia kultūros paveldo rinkinius prasmingais visuomenėms, nes kontekstualizuoja juos pagal visuomenės dabarties aktualijas; naratyvinį, kuris simboliams ir idėjoms suteikia žmogaus suvokimui prieinamą struktūrą ir pavidalą.

Dirbtinis šių tarpusavyje susijusių lygmenų atskyrimas skatina iškreiptą atminties komunikacijos suvokimą. Tenka konstatuoti, kad tyrimų dėmesio centre dažniausiai atsiranda tik vienas naratyvinio lygmens aspektas – besikeičiančių komunikacijos technologijų poveikis naratyvams. Atskiriant naratyvinę komunikacijos lygmenį nuo socialinio, kuriamos vienakryptės technologijų įtakos visuomeniniams procesams teorijos. Šios teorijos daro didžiulę įtaką skaitmeninių atminties institucijų vizijų plėtrai, skatindamos archyvus, bibliotekas ir muziejus vadovautis atminties-kompiuterio ar atminties-teatro komunikacijos paradigmomis. Atminties komunikacijos raidos analizė parodė, kad šios paradigmos gimė dėl kelių priežasčių: a) *ars memoriae* teatrus pakeitus loginėmis universaliomis sistemomis labiausiai išryškėjo „transportavimo“, „perdavimo“ atminties komunikacijos aspektai, b) atminties komunikacija buvo

atskirta nuo bendruomenių konteksto bei realijų ir c) naratyvų, arba individo pasaulio suvokimo prasminių struktūrų, aspektai buvo nustumti į antrą planą. Komunikacija vis mažiau siejama su žmogiškaisiais atminties dėsningumais, nors, kaip rodo atminties-teatro paradigma, informatikos mokslo atstovai mėgina pamėgdžioti žmogiškąją komunikaciją ir pojūčius. Pažymėtina, kad abiejų nagrinėtų atminties komunikacijos paradigmu atveju kultūros paveldo objektai komunikuojami be jokio tikslo, t. y. netenka prasmės. Nepaisant skirtingų priemonių, naudojamų komunikacijai užtikrinti, atminties-kompiuterio ir atminties-teatro paradigmos grindžiamos įsitikinimu, kad kultūros paveldas yra „prasmingas“ savaime, todėl reikia užtikrinti tik sąveikos galimybę. Taigi šios paradigmos skatina kitų sričių (ypač informatikos) aktyvų įsitraukimą į atminties komunikaciją, taip pat archyvų, bibliotekų ir muziejų vaidmens sumenkinimą. Iš tiesų, akademinėje ir praktikų bendruomenėje šiandien neretai svarstoma atminties institucijų ateitis. Gal jos nebebus reikalingos? Esmė ta, kad „atminties-kompiuterio“ paradigma susiaurina atminties komunikaciją iki perdavimo ir apdorojimo procesu, o atminties-teatro paradigma pakeičia paveldo interpretaciją ir simbolinės sąveikos erdvės kūrimą sudėtingų skaitmeninių įrankių sankaupa. Tikėtina, kad kultūros paveldo reikšmė šiuolaikinių visuomenių gyvenime sumažės, jei archyvai, bibliotekos ir muziejai vadovausis minėtomis komunikacijos paradigmomis. Technologijos atveria galimybes prieiti prie didžiulių kultūros paveldo masy-

vų, kurie anksčiau nebuvo matomi plačiau bendruomenei. Tačiau paveldo objektai ir dokumentai netaps visuomenės narių atminties vaizdinių ir asociacijų dalimi, nes jų įtraukimas į archyvų, bibliotekų ir muziejų rinkinius yra ekspertinio mokslininkų, atminties institucijų ir kitų organizacijų vertinimo rezultatas. Kai socialinių sistemų sandara tampa vis sudėtingesnė, o bendruomenių intensyvi sąveika sukuria interpretacijų ir simbolių klotų įvairovės lauką, įpavidinimo procesas taip pat sudėtingėja, vis labiau atsiskiria nuo visuomenės gyvenimo. Taigi, atminties institucijų orientacija vien į paveldo prieigos ir patrauklios sąveikos užtikrinimą nepadidina kultūros paveldo reikšmės žmonių gyvenime. Ateityje prieštaravimas tarp paveldo prieigos ir integracijos į visuomenės atminties vaizdinius padidės, nes žmonių komunikacija ir kūrybinė veikla persikelia į skaitmeninę erdvę, kuriai naujos paveldo formos – skaitmeniniai dokumentai ir objektai. Praktikoje tai gali pasireikšti nepakankamų skaitmeninių paveldo produktų vartojimu, nepateisinančiu milžiniškų investicijų į produkto/paslaugos kūrimo veiklą.

Integralios atminties komunikacijos paradigma skatintų nuodugniau pažinti ir tirti atminties institucijų paveldo interpretavimo ir kontekstualizavimo veiklas, nagrinėti šiuolaikinių visuomenių poreikius ir socialines problemas, kurie skatina kurti tam tikras paveldo paslaugas. Teorinėje plotmėje integralios atminties komunikacijos paradigma paskatintų tyrimus, kurie įvertintų atminties institucijų paveldo paslaugų

įvairovę, potencialą, reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje. Tokie tyrimai konkrečiais empiriniais duomenimis paremtų abstrakčius samprotavimus, kaip paveldas padeda užtikrinti visuomenių kultūrinio tapatumo išsaugojimą ir įvairių bendruomenių kultūrinį dialogą. Galimos tyrimų kryptys apimtų skaitmeninės paveldo komunikacijos būdų analizę siekiant tam tikrų socialinių ir kultūrinių atminties komunikacijos tikslų. Tokio pobūdžio tyrimai tarpdisciplininiai, nes siejasi su skaitmeninių informacijos sistemų ir komunikacijos įrankių kūrimu, socialinių tinklų ir susivienijimų steigimu virtualioje erdvėje, paveldo išteklių interpretacija, pristatymu, organizavimu atsižvelgiant į vartotojų poreikius. Tai paskatintų tarpdisciplininių sociologijos, archyvistikos, bibliotekininkystės, muzeologijos, informatikos ir kt. tyrėjų komandų būrimąsi, intensyvesnę tarpdisciplininę informacijos sklaidą, pažangius tyrimus. Aptariant praktinį integralios atminties komunikacijos paradigmos matmenį tenka pabrėžti, kad

tik nedaugelis atminties institucijų šiandien kuria skaitmeninius paveldo projektus, skirtus, pavyzdžiui, emigrantų integracijai į visuomenę, vietos bendruomenės sanglaudai didinti, nors šios veiklos sritys akivaizdžiai apima jų įsipareigojimus puoselėti kultūrinę įvairovę, užtikrinti įvairių tautų dialogą ir t. t. Socialinių problemų sprendimas, sanglaudos ir kultūros tapatumo išsaugojimas neabejotinai siejasi su šiuolaikinės valstybės klestėjimu, atminties institucijų socialinės misijos ir įsipareigojimų vykdymu. Formulodamos atminties komunikacijos strategiją, atminties institucijos turėtų atsižvelgti į aptarnaujamos bendruomenės pobūdį, dabarties socialinį kontekstą, problemas ir poreikius, pažangius paveldo pristatymo skaitmeninėje aplinkoje metodus, atitinkančius šiuolaikinės skaitmeninės komunikacijos tendencijas. Integralios atminties komunikacijos paradigma padėtų atminties institucijoms rasti savo nišą šiuolaikinėje visuomenėje ir nebekelti klausimo: „Ar ateityje reikės atminties institucijų?“

NUORODOS

1. ACKERMAN, Mark S. Metaphors along the Information Highway. Iš *Proceedings of the Symposium on Directions and Impacts of Advanced Computing* (DIAC 94) [interaktyvus]. Cambridge (MA). 1994 [žiūrėta 2005 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eecs.umich.edu/~ackerm/pub/94b10/diac.final.pdf>>.

2. BARTLETT, Frederic C. *Remembering: a study in experimental and social psychology*. Cambridge, 1932. 317 p.

3. BUCKLAND, Michael. Information as thing. *Journal of the American Society for Information science*, 1991, vol. 42, no. 5, p. 351–360. ISSN 0002-8231.

4. CARRUTHERS, Mary J. *The Book of Memory*. Cambridge, 1992. 407 p. ISBN 0521429730.

5. CODOGNET, Philippe. Ancient Images and New Technologies: The Semiotics of the Web. *Leonardo* [interaktyvus], 2002, vol. 35,

no. 1 [žiūrėta 2005 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://hipercubo.uniandes.edu.co/redes03/pdf/leonardo/ancient_new.pdf>.

6. COX, Richard J. *Managing records as evidence & information*. Westport, 2000. 264 p. ISBN 0-7645-4497.

7. ČEPAITIENĖ, Rasa. *Laikas ir akmenys*: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje. Vilnius, 2005. 468 p. ISBN 9986-780-76-4.

8. DALBELLO, Marija. Institutional shaping of cultural memory: digital library as environment for textual transmission. *Library Quarterly*, 2004, vol. 3, issue 74, p. 265–299.

9. DRAAISMA, Douwe. *Metaphors of Memory: A History of Ideas About the Mind*. Cambridge, 2000. 241 p. ISBN 0-521-65024-0.

10. *Encyclopedia of Rhetoric*. Edited by Thomas O. Sloane. Oxford, 2001. 837 p. ISBN 0-19-512595-9.

11. FEATHERSTONE, Mike. Archiving cultures. *The British journal of sociology*, 2000, vol. 51, issue 1, p. 161–184. ISSN 0007-1315.

12. FISHER, Walter. Narration, reason and community. Iš *Memory, identity, community: the idea of narrative in the human sciences*. Edited by Lewis P. Hinchman ir Sandra K. Hinchman. New York, 1997. 393 p. ISBN 0-7914-3323-4.

13. GLOSIENĖ, A.; MANŽUCH, Z. Skaitmeninio ir skaitmeninto kultūros paveldo valdymo strategijos atminties institucijose. *Informacijos mokslai*, 2003, t. 25, p. 19–31.

14. GRABURN, Nelson H. H. Learning to consume: what is heritage and when is it traditional? Iš *Consuming tradition, manufacturing heritage: global norms and urban forms in the age of tourism*. Edited by Nezar Al-Sayyad. London, 2001. 310 p. ISBN 0-415-23941-9.

15. GRAHAM, Brian; ASHWORTH, G. J.; TUNBRIDGE, J. E. *A geography of heritage: power, culture and economy*. London, 2004. 284 p. ISBN 0-340-67778-3.

16. GREENE, Mark E. The power of meaning: the archival mission in the postmodern age. *The American archivist*, 2002, vol. 65, no. 1, p. 42–55. ISSN 0360-9081.

17. HALBWACHS, Maurice. *Les cadres sociaux de la mémoire* [interaktyvus]. Paris, 1925 [žiūrėta 2005 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/classiques/Halbwachs_maurice/cadres_soc_memoire/cadres_soc_memoire.html>.

18. HALBWACHS, Maurice. *La mémoire collective* [interaktyvus]. Paris, 1950 [žiūrėta 2005 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/classiques/Halbwachs_maurice/memoire_collective/memoire_collective.html>.

19. HOLMES, David. *Communication theory: media, technology and society*. London, 2005. 255 p. ISBN 0-7619-7070-3.

20. HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and the shaping of knowledge*. London, 1993. 232 p. ISBN 0-415-07031-7.

21. LOWENTHAL, David. *The past is a foreign country*. Cambridge, 2005. 489 p. ISBN 0-521-29480-0.

22. KAVANAGH, Gaynor. *Dream spaces: memory and the museum*. London; New York, 2000. 200 p. ISBN 0-7185-0228-0.

23. MANŽUCH, Zinaida. *Atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose*: Europos Sąjungos strateginio požiūrio analizė. Mokslinės vadovės prof. dr. Elena Macevičiūtė ir prof. dr. Audronė Glosienė. Vilnius, 2007. 243 p.

24. MANŽUCH, Zinaida. Kultūros paveldo socialinių technologinių sistemų aspektai. *Informacijos mokslai*, 2006, t. 38, p. 38–51. ISSN 1392-0561.

25. MARCISZEWSKI, Witold; MURAWSKI, Roman. *Mechanization of Reasoning in*

- a Historical Perspective*. Amsterdam; Atlanta. 1995. 267 p. (Poznan Studies in the Philosophy of Sciences and Humanities, 43). ISBN 90-5183-790-9.
26. MAROEVIĆ, Ivo. The museum message: between the document and information. Iš *Museum, media, message*. Edited by Eilean Hooper-Greenhill. London, 1995, p. 24–36. ISBN 0-415-11672-4.
27. MATUSSEK, Peter. The Renaissance of the theater of memory. *Janus* [interaktyvus], 2001, t. 8 [žiūrėta 2007 m. birželio 2 d. Prieiga per internetą: <http://peter-matussek.de/Pub/A_39.html>].
28. MCLUHAN, Marshall. *Essential McLuhan*. Edited by Eric McLuhan and Frank Zingrone. London, 1997. 407 p. ISBN 0-415-16245-9.
29. MCLUHAN, Marshall. *Kaip suprasiti medijas: žmogaus tęsiniai*. [Vilnius], 2003. 347 p. ISBN 9955-584-07-6.
30. MENSCH van, Peter. Towards museums for a new century [interaktyvus]. *Museums, space and power*: ICOFOM Study Series. Athens, 1993, vol. 22 [žiūrėta 2004 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.rwa.ahk.nl/03_onderzoek_ontwikkeling/03_publicaties/13_1996/towards.jsp>].
31. MERRIT, Richard K. From Memory Arts to the New Code Paradigm. *Leonardo* [interaktyvus], 2001, vol. 34, no. 5 [žiūrėta 2005 m. sausio 17 d.]. Prieiga per: EBSCO Publishing. Academic Search Premier. Accession No. 6347197.
32. NEGROPONTE, Nicholas. *Being digital*. New York, 1996. 272 p. ISBN 0-679-76290-6.
33. NESMITH, Tom. Seeing archives: postmodernism and the changing intellectual place of archives. *The American archivist*, 2002, vol. 65, no. 1, p. 24–41. ISBN 0360-9081.
34. NORA, Pierre. Between memory and history: les lieux de mémoire. Iš *Representations* [interaktyvus], 1989, no. 26, p. 7–24 [žiūrėta 2005 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per JSTOR.
35. NORMAN, Donald A. *Emotional design: why we love (or hate) everyday things*. New York, 2004. 256 p. ISBN 0-465-05135-9.
36. PEARCE, Susan. Collecting as medium and message. Iš *Museum, media, message*. Edited by Eilean Hooper-Greenhill. 1995, p. 15–23. ISBN 0-415-11672-4.
37. PETERS, John Durham. *Kalbėjimas vėjams: komunikacijos idėjos istorija*. Vilnius, 2004. 355 p. ISBN 1392-1673.
38. RAYWARD, Boyd W. Electronic information and the functional integration of libraries, museums and archives. Iš *History and electronic artefacts*. Edited by Edward Higgs. Oxford, 1998. 368 p. ISBN 0-19-823633-6.
39. SENGERS, Phoebe et al. Culturally embedded computing. *Pervasive computing*. January–March 2004, vol. 3, issue 1, p. 14–21. ISSN 1536-1268.
40. SHNEIDERMAN, Ben. *Leonardo's Laptop: Human Needs and the New Computing Technologies*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press, 2002. 269 p. ISBN 0-262-19476-7.
41. SCHWARTZ, M. Joan; COOK, Terry. Archives, records, and power: the making of modern memory. *Archival science*, 2002, vol. 2, no. 1–2, p. 1–19. ISSN 1389-0166.
42. SHERA, Jesse H. *Introduction to Library Science: Basic Elements of Library Service*. Littleton, 1976. 208 p. ISBN 0-87287-173-8.
43. *Theorizing digital cultural heritage: a critical discourse*. Edited by Fiona Cameron, Sarah Kenderline. Cambridge, 2007. 465 p. ISBN 978-0-262-03353-4.
44. *Virtual communities and collaboration in the heritage sector* [interaktyvus]: thematic issue, 5 January 2004 [žiūrėta 2008 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.digicult.info/downloads/digicult_thematicissue5_january_2004.pdf>].

45. ZERUBAVEL, Eviatar. Social Memories: Steps to a Sociology of the Past. In *Qualitative Sociology* [interaktyvus], 1996, vol. 19, no. 3 [žiūrėta 2004 m. rugpjūčio 17 d.]. Prieiga per: EBSCO Publishing. Academic Search Premier. Accession No. 10954888. ISSN 0162-0436.

46. АССМАН, Ян. *Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности*. Москва, 2004. 363 с. ISBN 5-94457-176-4.

47. ЙЕЙТС, Френсис. *Искусство памя-*

ти. Санкт-Петербург. 1997. 479 с. ISBN 5-7914-0026-8.

48. ЖАДЬКО Н. В. Анализ сущностных характеристик библиотеки как социального института. *Библиотекосведение*, 1996, № 3, с. 54–64. ISSN 0869-608X.

49. СОКОЛОВ, А. В. *Метатеория социальной коммуникации*. Санкт-Петербург, 2001. 351 с. ISBN 5-8192-0114-0.

50. ХАТТОН, Патрик. *История как искусство памяти*. Санкт-Петербург, 2003. 422 с. ISBN 5-93615-026-7.

MEMORY INSTITUTIONS: DEPOSITORIES, THEATRES, TREASURIES OR DATABASES?

ZINAIDA MANŽUCH

Abstract

Archives, museums and libraries appeared in the whirl of changes inspired by the introduction of new communication technology which initiated transition from print to digital culture. The time of change is the time of creating future visions and scenarios of archives, museums and libraries. These institutions are frequently called „memory institutions“ in order to highlight their common roles in communicating memory. Often speculations and metaphors of memory institutions (e.g. library/archive as computer, digital repositories etc.) lack clear understanding of what memory is. Therefore, the main objective of this article is to define and evaluate paradigms of memory communication, which determine strategies of cultural heritage dissemination in the contemporary archives, museums and libraries, and assess both their roots and future perspectives. For this purpose current knowledge about communication of memory in archival science, museology and library science is summarised; major principles of memory communication in archives, libraries and museums are generalised,

basing on the theories of memory; and current paradigms of memory communication as well as their development are analysed, relying on the *ars memoriae* research. Two paradigms of memory communication have been distinguished: memory-as-computer and memory-as-theater. It is concluded that communication of memory requires integration of two dimensions: 1) social, which covers contextualisation of cultural heritage resources with reference to present needs of societies and 2) narrative, which refers to meaningful structures that transform heritage objects into meaningful stories of the past. It is concluded that memory-as-computer paradigm neglects the necessity of heritage contextualization and interpretation because it relies on the statement that there is a universal code for representation and management of any information. With increasing volumes of cultural heritage available online these collections may become meaningless to users. The paradigm of memory-as-theater demonstrates an increased interest to the new ways of interaction between

users and heritage objects in the digital environment; however, the same as the first paradigm it ignores social objectives and context for communication of memory. In this light, the third

paradigm, providing an integral approach to all dimensions of memory communication should be developed.

Īteikta 2008 m. vasario mēn.